

**«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА» ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН****«ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА» КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕТОРГОВЫХ
ОТНОШЕНИЙ****«GREEN ECONOMY» - FACTOR OF DEVELOPMENT OF THE FOREIGN TRADE
RELATIONS**

У статті досліджується концепція «зеленої економіки». Обґрунтована необхідність її розвитку в умовах глобалізації. Концепція «зеленої економіки» дозволить вирішити соціальні, фінансові, паливні, кліматичні та інші проблеми комплексно і досягти не тільки кількісного зростання, але й суттєвих якісних і реальних покращень. Визначені позитивні та негативні сторони впливу «зеленої економіки» на зовнішньоторговельні відносини країн світу. Перехід до нової економічної системи несе потенціальні економічні вигоди країнам, що розвиваються, оскільки відкривають нові можливості для експорту. Одночасно розвиток «зеленої економіки» несе небезпеку «зеленого протекціонізму», який впливатиме на перспективи зростання в окремих країнах. Дослідження існуючої концепції «зеленої економіки» дало змогу запропонувати її новий етап розвитку, який спрямований на зростання добробуту суспільства і соціальних гарантій та одночасно на зменшення екологічних ризиків і дефіцитів. Успішна реалізація нового глобального «зеленого» курсу відбуватиметься завдяки перебудові зовнішньоторговельної політики, яка надасть можливість країнам світу закласти основи для переходу до найстійкішої економічної системи.

Ключові слова: глобалізація, «зелена економіка», зовнішньоторговельні відносини.

В статье исследуется концепция «зеленой экономики». Обоснована необходимость ее развития в условиях глобализации. Концепция «зеленой экономики» позволит разрешить социальные, финансовые, топливные, климатические и другие проблемы комплексно и достичь не только количественного роста, но и существенных качественных и реальных улучшений. Определены позитивные и негативные стороны влияния «зеленой экономики» на внешнеторговые отношения стран мира. Переход к новой экономической системе несет потенциальные экономические выгоды развивающимся странам, поскольку открывает новые возможности для экспорта. Одновременно развитие «зеленой экономики» скрывает в себе опасность «зеленого протекционизма», влияющего на перспективы роста в отдельных странах. Исследования существующей концепции «зеленой экономики» дало возможность предложить новый этап ее развития, направленный на рост благосостояния общества и социальных гарантий, а также одновременное снижение экологических рисков и дефицитов. Успешная реализация нового глобального «зеленого» курса зависит от пересмотра внешнеторговой политики, которая предоставит возможность странам мира заложить основы перехода к более стойкой экономической системе.

Ключевые слова: глобализация, «зеленая экономика», внешнеторговые отношения.

The «green economy» conception is analyzed in the article. The necessity of its development in terms of globalization is based. The «green economy» conception would resolve social, financial, fuel, climate and other problems in complex way and achieve not only the quantitative growth, but also significant qualitative and real improvements. The positive and negative aspects of «green economy's» influence on foreign trade relations between countries are identified. A transition to a new economic system carries the potential economic benefits to developing countries, as it opens new opportunities for export. Simultaneously, the development of «green economy» conceals the danger of «green protectionism» that affects the prospects for growth in individual countries. The analysis of the existing «green economy» conception has made it possible to offer a new stage of its development, aimed at the welfare of society and social safeguards, and at the same time, reduction of environmental risks and deficits. Successful implementation of a new global «green» line depends on the revision of foreign policy, which will provide an opportunity for countries to lay the foundations of the world transition to a more stable economic system.

Key words: globalization, «green economy», foreign trade relations.

Вступ. Сучасні прояви глобалізації характеризуються системною інтеграцією світових ринків і регіональних економік, усіх сфер життєдіяльності суспільства. Результатом цих процесів є прискорене економічне зростання, впровадження сучасних технологій і методів управління. При цьому зміни, які викликані процесами глобалізації, носять глибинний характер, зачіпають усі сфери життєдіяльності.

Глобалізація залишається потенціальним міцним і динамічним чинником економічного зростання та розвитку. Головна задача сучасності полягає у тому, щоб глобалізація сприяла, передусім, підвищенню добробуту усього населення планети. Однак глобалізаційні процеси, які активно діють в усіх сферах життєдіяльності суспільства, мають ряд негативних наслідків. Так, останнім часом все більш загострюється глобальна проблема бідності, відсталості, голодування. Про її глибинність свідчить факт, що на земній кулі понад 6 млрд. населення, з них 2,6 млрд. існують менш ніж на 2 дол. США в день. При цьому різниця в доходах населення на верхній і нижній ступенях світової соціальної дробини зростає саме в епоху глобалізації з 1:80 до 1:500. За оцінками ООН, 400 найбагатших людей у світі мають більш ресурсів, ніж мільярд бідняків. В умовах глобалізації економіки відбувається дивергенція (посилення диференціації) доходів населення між багатими і бідними країнами. При цьому відбувається загальне збільшення чисельності й питомої ваги найбіднішої частини населення планети, тобто які живуть менш, ніж на 1 дол. США в день [1, с.22-23]. В таких країнах, як Зімбабве, Сомалі, Ліберія, Південний Судан та інших, ВВП на душу населення у 2012 році склав 500 дол. США; 600 дол. США; 700 дол. США; 900 дол. США відповідно. Для порівняння, у розвинутих країнах, які отримують від глобалізації максимальні переваги, ВВП на душу населення у 2012 році склав: США – 49800 дол.

США; Німеччина – 39100 дол. США; Велика Британія – 36700 дол. США; Японія – 36200 дол. США.

В умовах глобалізації ключову роль у стимулюванні економічного зростання і розвитку усіх країн світу, гратиме: по-перше, зовнішня торгівля, яка є однією з рушійних сил розвитку і поступового економічного зростання; по-друге, багатостороння торговельна система, яка є універсальною, оскільки основана на правилах, відкритою, недискримінаційною і справедливою; по-третє, реальна лібералізація торгівлі.

Після світової кризи 2009 року світова економіка досить знаходиться в зоні невизначеності щодо подальшого вектора розвитку. Крім того, ситуацію посилює цілий спектр явищ, які синергетично посилюють одне одного як антропогенно, так й суголосно економічного характеру (універсальний принцип «кумулятивної причинності» Т.Веблена): зміна клімату; зростання цін на базові продовольчі товари; погіршення біорізноманіття і поставок екосистемних послуг; падіння доступності водних ресурсів; зростання кількості техногенних аварій; неефективне використання значних впливів у світову фінансову систему ліквідних активів тощо [2, с.28].

Незважаючи на успіхи і досягнення світової економіки, все більш потребується значна кількість ресурсів, що виходить за межі можливостей нашої планети. Якщо потреби людства до планети продовжуватиме зростати такими темпами, то до 2030 року знадобиться еквівалент двох планет для підтримки сучасної життєдіяльності, а до 2050 року – 2,8 планети. Відомо, що зростання національних доходів згідно з правилом Кузнецова може позитивно впливати на окремі показники результативності екологічної діяльності в країні. Крім того, вони можуть поліпшуватися, але екологічна ефективність і стійкість при цьому дуже часто продовжують знижуватися [2, с.28-29].

Таким чином, світовому суспільству необхідна нова концепція розвитку, яка дозволить вирішити соціальні, фінансові, паливні, кліматичні та інші проблеми комплексно і досягти не тільки кількісного зростання, але й суттєвих якісних і реальних покращень. Фундаментальні дослідження відомих учених світу, таких як Х.Хендерсон, Л.Браун, Р.Мюррей, К.Галлахер, Р.Раст, Є.Мухлеггер, Л.Маргуліс, Д.Кортен, Б.Фаллер, Х.Делі, П.Хоукен та інших, показали необхідність змін принципів господарювання. Сьогодні багато країн, враховуючи досвід недоліків глобалізаційних процесів, активно шукають нові моделі подальшого розвитку. Як варіант - запропонована концепція «зеленої економіки», тобто економічна система, яка спрямована на зростання добробуту суспільства і соціальних гарантій та одночасно на зменшення екологічних ризиків і дефіцитів. На думку М.Кеннет, тільки «зелена» економіка здатна стабілізувати економічні системи і збалансувати інтереси чоловіка, природи і ефективного використання ресурсів [3].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження концепції «зеленої економіки», її розвитку в умовах глобалізації та впливу на зовнішньоторговельні відносини країн світу.

Методологія. У процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення і порівняння, аналізу і синтезу для визначення поняття «зелена економіка», необхідності її подальшого розвитку як нового глобального курсу у зовнішньоторговельних відносинах країн світу.

Результати дослідження. Концепція «зеленої економіки» останні роки набуває особливого значення. Вона широко оговорюється не тільки економістами, але й політиками в контексті сталого розвитку і викоренення бідності, відсталості, голодування. Концепція «зеленої економіки» будується на ідеях багатьох напрямків в економічній науці й філософії, таких як економіка добробуту, екологічна економіка, антиглобалістика, теорія міжнародних відносин та інших, пов'язаних з проблемами сталого розвитку. Її філософським базисом є ідеї комунікативної дії Ю. Габермаса, постмодерністські концепції Ж. Деррида. Методологічні передумови і підходи концепції «зеленої економіки» базуються на математичній теорії і політичній економії в традиційних поглядах маржиналізму В. Джевонса (1871) і Л. Вальраса (1865), а також ідеях інституціоналізму Т. Веблена, просторового розвитку Е. Соджа, соціально-екологічних ідеях А.Саллеха. Ці підходи дозволяють дослідити дійсність через складні мультидисциплінарні методи, які приймають до уваги політичні й соціальні аспекти розвитку економіки у рамках природних і суспільних наук. Моделі економічного розвитку і зростання створюються з урахуванням процесів природознавства з одного боку, а з іншого – охоплюють сферу політичної економії. Поєднуючи класичну політичну економію А.Сміта з новими рішеннями у теоретичних моделях фон Неймана і Моргенштерна, а також системою прийняття рішень К. Ерроу (1951), «зелена економіка» виходить з теорії Р. Голдсмита (2005) про обмеження асиміляційної здатності навколишнього середовища і необхідності перегляду поглядів на економіку в цілому. Таким чином, новий підхід до моделювання в економіці полягає в її синхронізації з природними процесами.

Однак концепція «зеленої економіки» не може замінити концепцію сталого розвитку, оскільки сфера її застосування розуміється у створенні оперативної політичної програми, яка сприятиме появі нових джерел економічного зростання, сумісних з екосистемами, що мають здатність до відновлювання через створення необхідних умов для інновацій, інвестицій і конкуренції. Вона містить ряд заходів, які включають економічні й неекономічні методи, а саме:

- вартісна оцінка природних ресурсів, ціноутворення, які відповідають принципам сталого розвитку;

- державна інвестиційна політика, що спрямована на підтримку розвитку «зелених» технологій, інфраструктури, природного капіталу для відновлювання і збільшення його обсягів;
- відмова від екологічних неефективних субсидій, які необхідні для нестійкої економічної діяльності (сільське господарство, енергетика, риболовство, лісне і водне господарства);
- державні закупки, які заохочують виробництво екологічної продукції, і застосування відповідних принципам сталого розвитку методів виробництва;
- реформування систем «екологічного» оподаткування, що передбачає зміщення акценту з податку на робочу силу в бік податків із забруднення;
- усунення торговельних бар'єрів на шляху екологічних товарів і послуг;
- цільова державна підтримка НІОКР, пов'язана із створенням екологічно чистих технологій.

Крім того, щодо застосування концепції «зеленої економіки» виникає суттєва проблема, яку треба вирішити найшвидше. Вона пов'язана з додатковим ризиком щодо поняття «зеленої економіки», оскільки нова концепція може використовуватися для виправдання односторонніх заходів торговельного протекціонізму, який впроваджуватиме країни світу [3, с.101].

В документах ЮНЕП «зелена економіка» визначається як система видів економічної діяльності, пов'язаних з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які призводять до підвищення добробуту людини у довгостроковій перспективі, при цьому не підвергаючи майбутні покоління впливу значних екологічних ризиків або екологічного дефіциту.

Перехід до «зеленої економіки» призведе до зміни структури світової торгівлі. Передусім, перехід до нової економічної системи несе потенціальні економічні вигоди країнам, що розвиваються, оскільки відкривають нові можливості для експорту. Як відзначає експерт ЮНКТАД Арон Косбі, зростання екологічних товарів і послуг, зокрема, з середини 1990-х років перевищує зростання експорту товарів, а також зростання ВВП. Незважаючи на те, що Китай, Індія, Бразилія активно розвивають цю сферу, більшість екологічних товарів виробляється у розвинутих країнах. Але розвиток вітчизняних галузей, що вироблятиме екологічні товари повністю відповідає інтересам країн, що розвиваються [4, с.12-13].

Безумовно є небезпека, що «зелений протекціонізм» впливатиме на перспективи зростання в окремих країнах. Процес екологізації глобальної економіки може призвести до введення обмежень щодо торгівлі через встановлення в односторонньому порядку нормативів або коректування міжнародних цін. При цьому більш можуть постраждати країни, що розвиваються, оскільки у них може не виявитися достатньо можливостей для забезпечення дотримань щодо всесвітньо встановлених жорстоких стандартів, що призведе до втрати ринків збуту. У свою чергу, зменшення національного

експортного потенціалу призведе до уповільнення темпів зростання, зниження показника зайнятості, погіршення зовнішньоторговельного балансу.

Як відомо, субсидії – це один з важливіших інструментів торгової політики, що широко використовується багатьма країнами світу у таких галузях як сільське господарство, енергетика, рибальство, лісне господарство, водопостачання. Вони грають важливу роль у формуванні вітчизняних виробничих потужностей, але одночасно призводять до перекручування структури торгівлі. Субсидії неоднозначно впливають і часто призводять до негативного ефекту сталого розвитку. При цьому виникає дисбаланс на ринках і загострюються економічні, соціальні, екологічні проблеми. Так, наявність сільськогосподарських субсидій ЄС, США і деяких інших розвинутих країн ставить в нерівні умови виробників сільськогосподарської продукції з країн, що розвиваються, та обмежуючи їх можливості розвитку. Крім того, субсидії часто дозволяють розташовувати виробництва в місцях економічно не вигідних або здійснювати діяльність, яка наносить збитки навколишньому середовищу. У свою чергу, усунення деяких видів неефективних субсидій сприятимуть вивільненню коштів національних бюджетів для рішення важливих екологічних або соціальних питань, а також позитивно впливатиме на стан навколишнього середовища. Так, субсидії на рибальство призводять до надзвичайного вилову і виснажуванню рибних ресурсів; субсидії на паливні копалини негативно впливають на зміну клімату.

Щодо відповідності субсидування правилам СОТ – це задача складна і потребує детальної оцінки кожного заходу, порядку його застосування і відповідних ринкових наслідків. Угода про субсидії і компенсаційні заходи ставить поза закону не усі субсидії, а тільки ті, що призводять до диспропорцій у торгівлі, експортні субсидії та субсидії, які обумовлені вимогами до змісту заходів місцевого рівня. Крім того, в Угоді передбачається, що країна-член СОТ може вимагати відміни субсидій, якщо доказані збитки, які вони наносять вітчизняним виробникам. Особливо це стосується виробництва біопалива. Низькі обсяги зовнішньої торгівлі пов'язують, передусім, з тим, що більшість країн субсидують внутрішнє виробництво і використання біопалива. Найрозповсюдженішою формою державної підтримки є зниження ставки податку на паливо. Однак для залучення інвестицій також застосовуються позики за зниженими процентами, державні гарантії кредитів і активна підтримка досліджень та розробок [7, с.12].

Також є небезпека від застосування екологічних стандартів, які у цілому мають важливе значення для переходу до «зеленої економіки», але можуть призвести до нової форми протекціонізму. Прикладом може слугувати коректуючий прикордонний вуглеводний податок, який вводиться для

товарів, що імпортуються з країн з менш жорсткими законодавчими вимогами до викидів парникових газів. До речі, основними ініціаторами впровадження цього податку виступають США і країни ЄС. Крім того з 2007 року у Великій Британії, а в останні роки і в країнах Європи, США, Японії застосовується практика вуглеводного маркування продовольчих та інших товарів з позначкою кількості (у грамах) викидів парникових газів при виробництві й транспортуванні одиниці таких товарів. Масштаби реалізації продукції з вуглеводним маркуванням у Великій Британії в 2010 році перевищили обсяги реалізації продукції з органічним маркуванням (2 млрд. фунтів стерлінгів проти 1,5 млрд. відповідно) [8, с.12-13]. Застосування різноманіття екологічних стандартів пояснюється, передусім, занепокоєнням цих країн за власні промислові підприємства, які виявитимуться не конкурентноздатними поряд з підприємствами інших країн, де викиди вуглеводу не регулюються. Багато експертів виказують сумніви щодо застосування таких заходів, оскільки вони суперечать правилам міжнародної торгівлі. Але екологічні податки і збори все більш застосовуються усіма країнами світу. Їх мета – інтернаціоналізація зовнішніх витрат і стримування розвитку галузей, що не є «зеленими». Серед експертів існує думка, що екологічні податки і збори знижують конкурентноздатність національної продукції порівняно з імпортними товарами.

Крім того, правила, стандарти, обмеження, які базуються на різних методах обробки і виробництва, можуть використовуватися як забезпечення неправомірної переваги для вітчизняних виробників (наприклад, маркування по вуглеводній складовій). Зменшення тарифних і нетарифних методів відносно товарів для охорони навколишнього середовища є необхідним чинником переходу до «зеленої економіки» і саме розвинуті країни намагатиметься класифікувати свій товар і послуги як «екологічні» та сприятимуть їх просуванню на ринки інших країн, навіть у випадках, якщо вони не будуть екологічними.

Добровільні програми екомаркування і сертифікації, що сформовані під впливом ринку, розповсюджені найширше, ніж державні програми стандартів і маркування. Найефективнішими з них є програми з тропічної деревини і кави. Вони носять дискримінаційний характер щодо виробників, які не мають доступу до передових технологій і ноу-хау, а також відносно дрібних виробників, для яких встановлені витрати на сертифікацію можуть являтися свого роду бар'єром. Діяльність держави в рамках таких програм обмежується тільки підтримкою дрібних виробників у країнах, що розвиваються [7, с.11].

Таким чином, перехід до «зеленої економіки» і як результат - підвищення стандартів матимуть серйозні наслідки для експортерів з країн, що розвиваються. З метою мінімізації ризиків, уряди цих країн повинні розробити відповідні заходи щодо сприяння створення національного і регіонального

потенціалу з тестування і сертифікації товарів. Вдосконалення існуючих національних стандартів та їх наближення до міжнародних аналогів допоможе просуванню товарів на зовнішні ринки, а також призведе до зниження місцевого забруднення і підвищення ефективності використання ресурсів.

Одним із стимулів розвитку «зеленої економіки» є лібералізація торгівлі, яка може призвести до збільшення торговельних потоків товарів і послуг природоохоронного призначення. Це у свою чергу прискорить заміну старих технологій і сприятиме зменшенню рівня забруднення і шкоди, що наноситься навколишньому середовищу відходами.

Сьогодні масштаби світового виробництва «зеленої продукції» незначні. Вартість виробленої продукції і послуг цієї галузі виробництва у 2010 році оцінювалися в 2 трлн. дол. США, або 2,7% світового ВВП, прибуток – в 530 млрд. дол. США, зайнятість – в межах 10 мільйонів чоловік [8, с. 10]. Але вклад «зеленої» галузі у розвиток господарського комплексу окремих країн, які концентрують основну частину своїх потужностей та інвестицій на виробництві «зеленої продукції» значно вище. Так, у США «зелена економіка» виробляє продукції і послуг понад 600 млрд. дол. США (4,2% ВВП), зайнятість оцінюється в 3 млн. чоловік; у Японії – 3,4% ВВП і майже 1,5 млн. чоловік відповідно; в країнах ЄС – 2,5% сукупного ВВП і понад 3,4 млн. чоловік. При цьому в окремих країнах ЄС наведені показники у цілому вище: у Німеччині – близько 4,8% і світове лідерство з експорту екологічних чистих товарів і послуг, зокрема, понад 12% світової торгівлі обладнанням із збереження клімату; у Великій Британії, яка є світовим лідером у частці «зеленої» галузі у ВВП – 8,8% або 240 млрд. дол. США, частка в експорті складає 5%, зайнятість – 3% [8, с. 10-11].

Висновки. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності розвитку «зеленої економіки», яка сприятиме новим зовнішньоторговельним відносинам країн світу. На наш погляд, найважливіший чинник, що обумовлює зміцнення позицій «зеленої економіки» в усьому світі, полягає у високій наукоємності розробок і високому рівні технологічності «зелених виробництв», які забезпечують прискорений перехід до нового VI технологічного укладу. Саме він визначатиме фон світового господарства і конкурентноздатність національних економік майбутнього.

Таким чином, «зелена економіка» повинна розвиватися з урахуванням продуманого, диференційованого і поетапного підходу до виробничо-технологічної, соціально-економічної і природно-географічної специфіки регіонів і країн. Успішна реалізація нового глобального «зеленого» курсу відбуватиметься завдяки перебудові зовнішньоторговельної політики, яка надасть можливість країнам світу закласти основи для переходу до найстійкішої економічної системи.

Література:

1. Паньков В.С. Глобализация экономики: quails es et quo vadis? //Мировая экономика и международные отношения. – 2011. - № 1. – с.16-24.
2. Захарова Т.В. «Зеленая» экономика как новый курс развития: глобальные и региональные аспекты //Вестник Томского государственного университета. – 2011. - № 4 (16). – с.28-38.
3. Kennet M. What Green Economics? An age of global transformation – An Age of Green Economics. - Режим доступа: www.greenecomonomics.org.uk.
4. Мосты. Июнь 2011. Выпуск 3. Между торговлей и устойчивым развитием. Режим доступа: www.rgwto.com.
5. Зомонова Э.М., Гомбоев Б.О. «Зеленая» экономика – повестка для конференции ООН по устойчивому развитию (Рио+20) //Вестник Бурятского государственного университета . – 2012. - № 1. – с.96-109.
6. Навстречу «зеленой» экономике: путь к устойчивому развитию и искоренению бедности. Обобщающий доклад для представителей властных структур. – UNEP, 2011. – Режим доступа: www.unep.org/greenecomonomy.
7. Цель и темы Конференции Организации Объединенных Наций по устойчивому развитию. Доклад Генерального секретаря от 22.10.2010. - Режим доступа: www.un.org.
8. Порфирьев Б. Рабочие материалы Карнеги. «Зеленая» экономика: реалии, перспективы и пределы роста. Апрель, 2013. – Режим доступа: <http://www.carnegie.ru>.